

BEDŘICH SMETANA

(1824–1884)

Dalibor

Opera o třech jednáních

První jednání

Shromáždění na hradním nádvoří v napětí očekává soud s rytířem Daliborem. Jitka, Daliborova svěřenka, je rozhodnutá svého ochránce s podporou věrných druhů osvobodit, neboť tuší, že ho čeká žalář. Soudcové v čele s králem Vladislavem viní Dalibora z úkladného přepadení hradu Ploškovice a z usmrcení purkrabího. Sestra purkrabího Milada jako žalobkyně s hrůzou líčí okolnosti krvavého přepadení, činí Dalibora odpovědným a žádá soud o spravedlivý trest. Viník, který byl přemožen a zajat, se hájí tím, že chtěl pomstít smrt svého přítele a spolubojovníka proti bezpráví Zdeňka. Ve sporu s radou města Litoměřic padl Zdeněk do zajetí, byl připraven o život, a jelikož ploškovičtí stáli na straně nepřátel, museli být za Zdeňkovu smrt potrestáni. Stejnou odplatu slibuje Dalibor též Litoměřicům, i kdyby tomu měl bránit sám král. Za tento postoj je ovšem rozhodnutím soudců odsouzen k doživotnímu žaláři. Neleká se toho, jen v duchu vzývá památku svého přítele Zdeňka.

Miladin hněv při Daliborově výpovědi vyprchal; rytířův čin náhle chápe v jiném světle, odpouští mu a její nenávist se mění v silnou náklonnost. Marně však žádá krále i soudce o milost pro Dalibora – jejich odpověď je nelítostná a jednoznačná.

Jitka sleduje z úkrytu Miladin vnitřní přerod, a jakmile zůstanou obě o samotě, svěří jí, že se vše připravuje k Daliborově osvobození.

Druhé jednání

V hospodě na dolním městě pražském opěvují Daliborovi zbrojnoši veselý vojenský život. Vítek, jeden z Daliborových druhů, sděluje Jitce, že se všichni chystají rytíři pomoci k útěku ze žaláře. Vítek vyslechne Jitčino vyprávění o Miladě, jež se v přestrojení za potulného pěvce vloudila mezi hradní strážce, aby se dostala do hradu, vyhledala uvězněného Dalibora a dala znamení jeho osvoboditelům.

Přes varování velitele stráží Budivoje si žalářník Beneš ponechává mladého pomocníka, protože doufá, že mu pomůže s těžkou službou a zjasní zpěvem dny samoty. Netuší, že Milada jen toužebně vyhlíží chvíli, kdy bude moci vyhledat Dalibora. S Benešovým souhlasem a s jeho starými houslemi sestupuje konečně Milada do vězení. Daliborova vize padlého přítele se rozplyne, jakmile spatří neznámého mladíka podávajícího mu vytoužený nástroj. Milada se Daliborovi dává poznat, žádá jej o odpuštění a zároveň oznamuje cíl svého poslání. Myšlenka na svobodu i poznání lásky strhne rytíře k nadšení a vzbudí v něm novou sílu k boji – v Miladině příchodu a v jejím citu spatřuje posmrtný odkaz Zdeňka.

Třetí jednání

Budivoj upozorňuje krále na přípravy Daliborových stoupenců k vysvobození jejich pána z vězení. Je vyslechnut starý žalářník, jehož pomocník (převlečená Milada) se mu za důvěru odměnil zradou: jako Daliborův příznivec zanechal Benešovi měšec s penězi za jeho mlčení a zmizel. Soudcové z obavy před vzpourou naléhají na krále a žádají Daliborovu bezodkladnou popravu. Král Vladislav, jemuž rytíř od počátku imponoval svou odvahou a rozhodností, dlouze uvažuje o těžkém údělu panovníka, který v kritických chvílích odpovídá za život i smrt svých poddaných. Pod nátlakem soudců potvrdí rozsudek nad Daliborem: bude popraven mečem, avšak při zachování veškeré cti náležející jeho rytířskému původu.

Dalibor již prolomil mříže své cely, dychtivě vítá volnost a velké činy, jež ho čekají. Ve chvíli, kdy svým věrným chce dát signál hrou na housle, na nástroji praskne struna a Budivoj se strážemi vtrhne do kobky. Překvapen zjišťuje, že Dalibor zde stojí zbaven okovů, odhodlán k útěku. Neblahým poselstvím připraví Budivoj reka o všechny jeho naděje a v zoufalství ho potěší jedině zpráva, že jeho pomocník – Milada – unikl z hradu. Poté hrdě a nepokořeně přijímá svůj osud. Do tíživého napětí, kdy Daliborovi druhové pod hradem marně čekají na smluvené znamení, zazní umíráček a vzdálený zpěv mnichů. Milada poznává, že Daliborův útěk byl odhalen, a staví se do čela vzbouřenců. V bitvě je zraněna a umírá v Daliborově náručí. Královské vojsko zvítězí nad vzbouřenci. Dalibor se utká s Budivojem a klesá mrtev.